

Sáve ja Jone Sámis

Lea pedagogalaš digitála giellamovttiidahttinresursa mánáidgárddiid várás, mas fáddán leat sámi gávccii jagiáiggi gullevaš fáttát. Sámiid jahkeáigodagat leat juhkkon gávccii jagiáigái: čakčageassi, čakča, skábma, dálvi, gidđadálvi, gidđa, gidđageassi ja geassi. Luonddu nuppástuvvamat ja ealáhusat leat dáid jagiáiggiid vuodđun, ja dat leat stuorra oassi sámiid kulturárbbis.

Dán resurssa ulbmil lea mánáide oahpahit árbevirolaš jagiáiggiid árbevirolaš bargguid gielalaččat ja praktihkalaččat. Seammás lea maid ulbmilin digitála resurssa bokte diktit mánáid vásihit árbevirolaš bargguid, erenoamážit mánáide geain eai leat vejolašvuodát vuolgit lundui.

Sáve ja Jone Sámis maiddáii guoskkaha relevánta fáttáid mat leat mánáidgárdejagis.

Mánáidgárddi pedagogat, veahkkebargit ja eará ollesolbmot leat mánáide giellaovdagovat ja kulturárbbi seailluheadjit. Digitála resurssas leat gávccii oahppanmeahci gos leat jagiáiggiide gullevaš fáttáid čilgehusat, bargobihtát, lávlagat, luodit, hoahkamat, diiddat ja dálkemearkkat.

Giella ja metodihkka

Sáve ja Jone Sámis lea pedagogalaš digitála giellamovttiidahttinveahkkeresursa mii fáttmmasta mánáidgárddi fágasurrggiid:

- Gulahallan, giella ja teaksta
- Rumaš, lihkadeapmi, biebmua ja dearvvašvuotta
- Dáidda, kultuvra ja hutkáivuohta
- Luondu, biras ja teknologijja
- Lohku, sadi ja hápmi
- Etihkka, osku ja filosofijja
- Lagasbiras ja servodat

Mánáidgárddi rámmaplána geatnegahtta ahte buot mánát galget oazžut buori giellamovttiideami mánáidgárdeárgabeaivvis, ja ahte buot mánát galget beassat searvat doaimmaide mat ovddidit gulahallama ja ollislaš giellaovdáneami. (Máhttodepartemeanta 2017, s. 23)

Giellabargu lea ja galgá leat stuorra ja dehálaš oassi mánáidgárddi árgabeaivvis. Buorre giellastimuleren lea dehálaš ja veahkeha ovttaskas máná, beroškeahhtá máná gielladásis, leaš dal maŋŋonan giellaovdáneapmi, erenoamášdárbbut dahje maŋggagielat.

Danne lea mánáidgárddi ovddasvástádus láchit buriid giellaplánaid ja pedagogalaš plánaid, ja pedagogat ja veahkkebargit galget leat diđolaččat iežaset giellageavaheapmái.

Njálmmálaš árbevierru, nugo máinnasteapmi, girjelohkan, lávlun, luhti oktan dajahusaiguin, hoahkan, buorit ságastallamat, dálkemearkkaid ja diiddaid muitaleapmi, lea sihke gielladikšun ja giellaovddideapmi. Eai buot mánát vásit dáid ruovttus ja lagasbirasiin, danne sii galget oazžut dáid vásáhusaid mánáidgárddis. Praktihkalaš barggut ja doaimmat ja stoahkan leat maid máná giellaoahppanarena, das go das máná gullá, oahppá ja beassá ovddidit giela. Bargguid ja stoahkama bokte máná beassá oaidnit, dovdat, haksit, máistit, suokkardallat, imaštallat ja miellagovahallat, mii vuolggaha lunddolaš ságastallama. Mánát ohppet ja ovdánit stohkosiid ja árgabeaidoaimmaid bokte. Mánát, geain leat ságastallánvásuhusat, geat leat sátneriggát, geat áddejit doahpágiid, geain lea buorre grammatihka, leat oadjebasat sámástit.

Pedagogii ja veahkkebargái lea dehálaš muitit čuovvovaš 5 čuoggá giellastimulerenbarggus:

- 1 Ane áiggi ovttaskas mánnái. Oahpásmuva ja beroš máná beroštumiide. Dilli ja beroštupmi addá oadjebasvuoda.
- 2 Beroštupmi máná ságastallamiidda dagaha ahte ságastallan čieknuduvvo ja jotkojuvvo gažaldagaiguin ja vástádusaiguin, muhto ságastaladettiin sáhtát maiddá mánnái oahpahit ođđa sániid dahje ođđa máhttu fáttás.
- 3 Láže dili mánnái, vai oahppá olu ja ođđa sániid. Go mánáin hálat rikkis gielain, de dalle veahkehat máná ovdánit gielalaččat. Dan bokte máná ádde buoret mii su birrasis dáhpáhuvvá. Dasa lassin giellahivvodat veahkeha máná báhkkođit dárkilit ja iešguđet láhkái. Go máná máhtá olu sániid, de lea maid sutnje álkit oahppat ođđa sániid.
- 4 Ale hála ovttageardánis giela mánnái. Menddo ovttageardánis giella caggá giellaovdáneami. Máná dárbbáša gullat gielalaš variašuvnnaid sániin, doahpágiin, cealkágiin ja sátnehivvodagain, vai máná šaddá rahčat áddet ságastallama, ja vai ieš varieregohtá gielas.
- 5 Ane juohke vejolašvuoda mánáidgárddis háleštit mánáiguin, dalle don álo leat giellaovdagovva ja giellaohpaheadji. Dien láhkái it dárbbáš várret dahje plánet sierra giellaohpahanbottuid mánáide. Háleštanbottut eai dárbbáš leat guhkit, lihkká dat leat dehálaš ságastallamat. Lea ge áicil fuomášit háleštanvejolašvuodaid mánáiguin, das go dat váikkuhit sakka máná giellaovdáneapmái (ja sáhtá maid váikkuhit sakka máná mánáidgárdeárgabeaivái ja boahtteáigái).

Lávlagat, luodit ja hoahkamat

Musihkka ja lávlun lea olbmoss vuodđoiesvuolta mainna mii leat riegádan, ja mánáide lea lunddolaš albmanahttit iežaset musihka, giela jiena, ritmma ja lihkestagaid bokte. Luodis lea táhta ja ritmma ja sáhttet maiddá leat dajahusat, muhto luđiin eai leat vearssat nu mo lávlagiin. Danne luodis ii leat álgu, ii ge loahppa, juoigi beare juoigagohtá luodi gokko dal heiveš.

Luohti sáhtá govvidit dovdduid, olbmo, eelliid dahje luonddu, ja luđiin sáhtá muittašit soapmása.

Musihkka, lávlun ja juoigan nanne mánáid gaskavuodaid ja oadjuda ja illudahtá mánáid. Dutkan čájeha ahte musihkka ja lávlun ovddida buori dearvvašvuoda ja oahppama. Lávlagat, luodit ja hoahkamat nannejit mánáid ovdáneami sihke gielalaččat, motorihkalaččat ja sosiálalaččat ja ovtastallamis ja dovdduid dáfus. Mii sáhttit lávlut ja juoigat vaikke goas ja gos – lávlun ja juoigan bokta mis buriid dovdduid ja addá ilu ja ráfi.

Ollesolmmoš berre diđolaččat välljet lávlagiid ja luđiid mánáid agiid mielde. Nuoramusaide lea buoremus lávlut ja juoigat oanehis lávlagiid ja luđiid, main leat álkes šuoknja ja ritma. Dađi mielde go mánat sturrot, de lea dárbu eanet variašuvdnii lávlagiid ja luđiid leahtus ja albmanahttimis. Lávlagiid ja luđiid geardduheapmi lea dehálaš, go mánat áinnas háliidit dájvá ovttá áigodaga gullat daid seamma lávlagiid dahje luđiid maid sii dovdet, ja mat addet mánnái buori dovddu. Geavat áinnas iešguđet jietnageavahemiid, čohka- ja roavvajiena, ja muitte ahte du mimihkka veahkeha mánáide muitalit makkár dovddut lea čadnon lávlagii dahje luohtái.

Mearkabeaivvit, dálkemearkkat ja diiddat

Mearkabeaivvit muitalit olbmuide luonddu, eelliid ja lottiid birra, ja dálkemearkkat ges muitalit makkár dálkkat leat vuordagasas.

Mearkabeivviin ja dálkemearkkain mánat ohppet olu ođđa sániid ja dieđuid.

Diiddat leat eallima dehálaš áššiid birra, omd. erenoamáš barggu birra mas olmmoš sáhtá roasmehuvvat. Diiddastallat sáhtá maid jagiáiggiid birra, ja maiddá riegádusa, gástta,

náitosa, dávddaidd ja jápmima birra. Diiddastallama sáhtta gohčodit einnostangoanstan, ja muhtumat sáhttet leat bajásgeassimii ávkin. Diiddat maid oahpahit mánáide ođđa sániid, muhto diiddaid erenoamášvuohta lea, ahte dat imaštahtta mánáid, ahte mii sáhtta leat duohta ja boastut, vejolaš dahje ii vejolaš.

Dasto ii leat eará go sávvat lihku digitála resurssa geavahemiin. Vare lihkostuvašit addit ovttaskas mánái finna vásáhusaid ja buriid oahppanbottožiid main máná beroštuvašii ja oahpašii gávccii jagiággi bargguidd.

Dearvvuodaiguin Áilen-Nigá-Dávvet Áilena Sára Álehtta / Sára Álehtta Guttorm Eira